

תהילים מזמור ק"ל

שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'

מבוא

מזמור ק"ל הוא המזמור האחד עשר, מתוך חמשה עשר מזמורי 'שיר המעלות' שבתהילים. במזמור הזה מבוטא הרצון העז של המתפלל לקשר עם הקב"ה תוך כדי בקשה וציפייה שה' יסלח לו ושיזכה לקרבת אלוקים. מזמור זה נאמר ע"י קהילות ישראל השונות בעשרת ימי תשובה, וכן בזמן שפוקדים את ישראל צרות קשות.

שאלות מכוונות למידה

- א. מה הם המאפיינים היחודיים למזמור שהביאו לאמירתו בימי הסליחות?
- ב. כיצד מבנה המזמור מלמד על היחס בין האדם לה' בנוגע לעוונות ולסליחת ה'?

מבנה המזמור

1. ניתן לחלק את מזמור ק"ל לארבעה חלקים. כתוב בטבלה שלפניך את הנושא של כל חלק. היעזר במילים המודגשות בכל חלק כדי להגדיר את הנושא של החלק.

תהלים קל	הנושא
(א) שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה' :	פניה לה' כנוכח
(ב) ה' שמעה בקולי תהינה אזניך קשבות לקול תחנוני :	
(ג) אם עונות תשקר יה, ה' מי יעמד :	
(ד) כי עמד הסליחה למען תגרא :	
(ה) קויתי ה' קוטה נפשי ולדברו הוחלתי :	פניה לה' כנסתר
(ו) נפשי לה' משמרים לבקר שמרים לבקר :	
(ז) יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות :	
(ח) והוא יפדה את ישראל מכל עונתיו :	

2. אפשר גם לחלק את המזמור לשני חלקים : חלק ראשון (פס' א-ד) - לשון "נוכח", חלק שני (פס' ה-ח) - לשון "נסתר".
א. אלו מילים בשני הבתים הראשונים מצביעות על כך שהמתפלל פונה אל ה' **כנוכח**?
ב. אילו מילים בשני הבתים האחרונים מצביעות על כך שהמתפלל עובר לדבר על ה' **כנסתר**?

תחנונים ממעמקים (א-ב)

תהילים קל

(א) שִׁיר הַמַּעְלוֹת מִמַּעַמְקִים קְרָאתִיךָ ה':

(ב) ה' שָׁמְעָה בְּקוֹלִי תְהַיְיְנָה אֲזַנְיָךְ קְשָׁבוֹת לְקוֹל תַּחְנוּנָי:

המילה "מעמקים" מופיעה בדרך כלל בהקשר של מעמקי ים או מים, כמו למשל בתהילים סט, ג: "טִבְעָתִי בִּיּוֹן מְצוּלָה וְאִין מַעְמָד בְּאֵתִי בְּמַעַמְקֵי מַיִם וְשִׁבְלֵת שִׁטְפָתַי". המילה "ממעמקים" במזמור ק"ל משמשת כמטאפורה למצוקתו של המתפלל החש כעומד לשקוע במים, ועזרת ה' היא חיונית ודחופה, ומכאן באה קריאתו המפצירה של המתפלל: "שָׁמְעָה בְּקוֹלִי" אפילו שעוד לא ביקש בצורה מפורטת מה מבקש, אלא - שהקב"ה יאזין לו, ישמע את מצוקתו. הטובע בימים - אין ליבו פנוי להרבות בדברים. בפסוקים א-ב לא מפורש מהו עומק המצוקה של המשורר - באלו "מעמקים" הוא נמצא? נענה על שאלה זו בעזרת הפרשנים.

על תלמידי 3 יח"ל להכיר פירוש אחד למילה "ממעמקים", ועל תלמידי 5 יח"ל לדעת שני פירושים

מצודת דוד	מלבי"ם
מתוך עומק הצרות קראתי לך ה'.	ה"עומק" יאמר על עומק ממשי הפך מקום הגבוה... וגם יאמר על עומק נפשי, מי שבחטאו התרחק מה' הגבוה מעל גבוהים ונפשו עומדת במורד ובשפלות, הגם שבענייני גופו יעמוד בהצלחה וברום עולם. על זה יאמר אנכי קראתיך... מעומק ושפלות הנפש.

3. עיין בדברי המצודת דוד והמלבי"ם, וענה:

א. לפי שני הפירושים, מה הם ה"מעמקים" שמהם קורא המתפלל אל ה'?

ב. לפי כל פירוש מה הציפייה של המתפלל מה'?

בקשת הסליחה (ג-ד)

תהילים קל

(ג) אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמַר יְהוָה ה' מִי יַעֲמֵד:

(ד) כִּי עֲמָךְ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּתְּנָא:

דעת מקרא, תהילים קל, ג-ד

אם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמַר יְהוָה ה' - ה' אם תשמור את העוונות, תיזכרם כדי לענוש את עושיהם... מי יַעֲמֵד - מי יחזיק מעמד?! (כלומר) אין אדם שישאר קיים ולא יאבד, אם יפקוד ה' עליו את עוונותיו במידת הדין. כִּי עֲמָךְ הַסְּלִיחָה - מידת הסליחה מצויה אצלך ומנהגך לסלוח לבריותיך... לְמַעַן תִּתְּנָא - על ידי זה (שתסלח) תרבה יראתך בקרב הארץ.

4. עיין בפסוקים ג-ד ובדעת מקרא, וענה:

א. מהי הבקשה של המתפלל?

ב. מה הם שני הנימוקים של המתפלל לבקשתו?

"כי עמך הסליחה" - מה משמעות הסליחה מאת ה'?

מלבי"ם תהילים קז, ד

כי עמך הסליחה - רוצה לומר שיש הבדל בין בשר ודם הסולח ומוחל למי שחטא כנגדו, שיעשה זאת מצד איזה ענין שמצא בהחוטא, (1) ע"י שחוטא התחרט ובקש סליחה, (2) או ע"י שריחם עליו, (3) או ע"י שמצא חן בעיניו, **ואם כן סיבת הסליחה לא נמצא עם הסולח (אלא) רק עם מי שסולחים לו. מה שאין כן אתה (הקב"ה), סיבת הסליחה נמצא בד, כי אי אפשר שיצויר אל בורא ומקיים ברואיו אם לא יהיה סולח לעולם. כמו שכתוב במדרש שאמר אברהם אבינו ע"ה להקב"ה: 'אם דין אתה מבקש - אין עולם, ואם עולם אתה מבקש - אין דין'. וא"כ סיבת הסליחה נמצא עמך.**

וגם שגדר הסליחה הוא ש(הקב"ה) **יעביר את העוון כאילו לא היה במציאות כלל, וזה לא יוכל האדם לעשות** שיעשה מדבר שהיה במציאות כאילו לא היה, ועל כן לא נמצא בשום מקום בתנ"ך סליחה מאדם לאדם (אלא) רק מה', ועל זה אמר כי רק "עמך הסליחה".

5. עיין בדברי המלבי"ם, וענה:

- א. מה הם שני ההבדלים בין סליחה של בשר ודם לבין סליחה של הקב"ה?
- ב. לפי שני ההבדלים הללו, כיצד המלבי"ם מסביר את הביטוי "כי עמך הסליחה"?

"למען תורא" - לשון יראה

מלבי"ם תהילים קז, ד

למען תורא - רוצה לומר, בשר ודם ע"י שרוצה שייראו מפניו לא ימחול על עוון, שאם ימחול עוונות לא ייראו מפניו, באשר היראה מפניו הוא רק מפני עונשו, ואם לא יעניש אין מקום לירא. מה שאין כן אתה (הקב"ה), סיבת היראה שמתיראים מפניך הוא **גדולתך ורוממותך**, וזה מתגלה ע"י הסליחה, שבזה יראו **שאתה נעלית משיפגמו בכבודך**, כמו שכתוב "אם חטאת מה תפגעל בו" (איוב לה, ו), ונעלית משימצא איש צדיק לפניך עד שהסליחה היא תסבב (תגרום) "למען תורא".

6. עיין בדברי המלבי"ם, וענה:

- א. לפי המלבי"ם, מדוע לבשר ודם לא כדאי לסלוח לחוטא?
- ב. לפי המלבי"ם, מדוע לקב"ה "כדאי" לסלוח לחוטא?

התקווה אל ה' (ה-ו)

תהילים ק"ל

(ה) קוֹיִתִי ה' קִנְיָה נִפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחֲלֵתִי :
 (ו) נִפְשִׁי לֵהי מְשֻׁמְרִים לְבַקֵּר שְׁמֵרִים לְבַקֵּר :

7. "קוֹיִתִי ה' קִנְיָה נִפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחֲלֵתִי" (ה)
 א. לפי הפירושים שלמדנו בתחילת הפרק (מצודת דוד והמלבי"ם) למה מקווה המתפלל?
 ב. לפי כל פירוש, כיצד יש לבאר את הביטוי "וְלִדְבָרוֹ הוֹחֲלֵתִי" ?

רש"י	מצודת דוד
קוֹיִתִי ה' קִנְיָה נִפְשִׁי - קווי אחר קווי, כעין (תהילים כז, יד) "קִנְיָה אֶל ה' חֲזַק וְיִצְמַח לְבָדָד וְקִנְיָה אֶל ה' ". (ושם רש"י פירש: "וקוה אל ה' - ואם לא תתקבל תפלתך חזור וקוה").	קוֹיִתִי ה' קִנְיָה נִפְשִׁי - כפל הדבר להתמדתו.

8. לפי כל פירוש הסבר, מה הסיבה לכפילות הלשון "קוֹיִתִי ה' קִנְיָה נִפְשִׁי"?

מלבי"ם, תהילים קל, ו

נִפְשִׁי לֵאדֹנָי מְשֻׁמְרִים לְבַקֵּר שְׁמֵרִים לְבַקֵּר - נפשי לה' יותר משומרים וממתנינים על הבוקר.
 כי השומר וממתין על האדם שיבא ויושיעו אינו בטוח, כי יכול להיות שהאדם ימות או יחלה ולא יבוא. אבל מי שממתין על הבקר, הבקר בודאי בא בזמנו. בכל זאת נפשי המיחלת לה', היחול הזה גדול מהשומרים לבוקר.

9. עיין בפסוקים ה-ו, ובדברי המלבי"ם, וענה :
 א. הסבר את הדימוי בפסוק ו המבטא את גודל התקווה של המתפלל לישועת ה'.
 ב. מה הם שני הסוגים של השומרים בלילה? ומה ההבדל ביניהם?
 ג. לאיזה סוג שומרים מדמה המתפלל את עצמו, ומדוע?

קריאה לייחל לה' (ז-ח)

תהילים ק"ל

- (ז) יחל ישׂרָאֵל אֶל ה' כִּי עִם ה' הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עֲמוּ פְדוּת:
- (ח) וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכָּל עֲוֹנֹתָיו:

10. לפי הפשט, מה הם שני נימוקים שבעזרתם מעודד המתפלל את ישראל להצטרף אליו ולייחל לה'?

מצודת דוד תהילים קל, ח	רד"ק תהילים קל, ח
והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו - רוצה לומר הנה גם העוון לא יעכב הגאולה כי הוא יפדה את ישראל מן העוונות, כי כבר (ע"י הצרות) נתמרק העוון והלך לו, והרי הוא פדוי מן העין.	והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו - וא"ת ואיך יפדה אותי ואני מלא עוון? הוא יפדה ישראל מכל עוונותיו, מתחילה יפדה אותו מעוונותיו, כלומר, שיסלח לו עוונותיו שעברו ויתן בליבם לשוב אליו בכל לבבם, ואחר כך ישוב שבותם.

11. עיין בפסוק ח ובדברי הרד"ק והמצודות דוד, וענה:

א. לפי הרד"ק, מהקושי בפסוק ח?

ב. כיצד מיישבים את הקושי הרד"ק ומצודת דוד?

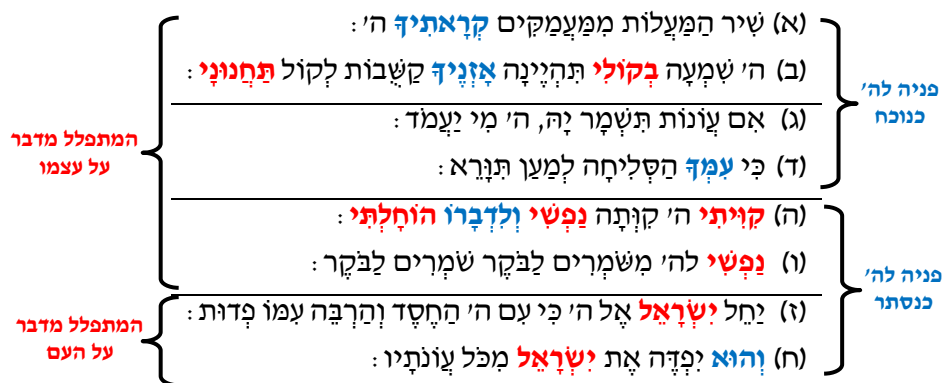
חתימת המזמור (פס' ח)

"וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכָּל עֲוֹנֹתָיו", חתימה זו נועדה להמתיק את תחושת החסרון, גם החתימה לא מתארת את הענות ה', אלא רק **מבטיחה** אותה. בחתימת המזמור הדובר הוא מעין קריין חיצוני, שתפקידו להשלים את מה שאמר המתפלל, וגם מה שלא יכול היה לומר: **שהוודאות** אותה הביע המתפלל מתוך אמונה שה' יענה לישראל, אכן עתידה להתממש בפועל.

מזמור ק"ל - "מבט על"

כשמתבוננים על המזמור כולו, ניתן לראות שני השינויים שעורך המתפלל בניסוח של תפילתו:

תהלים קל

12. עיין בכל מזמור ק"ל, ובשני השינויים שעושה המתפלל בניסוח של תפילתו, וענה:

א. מדוע בפס' א-ד המתפלל פונה אל ה' **בלשון נוכח**, לעומת זאת בפס' ה-ח המתפלל פונה אל ה' **בלשון נסתר**?

ב. מדוע בפס' א-ו המתפלל מדבר על **עצמו**, לעומת זאת בפסוקים ז-ח המתפלל מדבר על **כלל העם**?